

Agris Dzenis

CĒSU PILS “VOLTERA ŠTRIKA DEPOZĪTS”: IZCELSME UN PRIEKŠMETU IDENTIFICĒŠANAS PROBLĒMAS

Tā dēvētais “Voltera Štrika depozīts” ir vislielākais un priekšmetu ziņā daudzveidīgākais no Cēsu pils teritorijā atrastajiem depozītiem. Vairāki tā priekšmeti ir Latvijas mērogā unikāli, tomēr kopš depozīta atrašanas 1971. gada nogalē nav pamatoti noskaidrots to izmantojums un izcelsme. Šī pētījuma mērķis: analizējot depozīta priekšmetus 16. gadsimta otrās puses Centrālās un Ziemeļeiropas modes un lietišķās mākslas, kā arī Livonijas vēstures notikumu kontekstā, noskaidrot priekšmetu izmantojumu, depozīta noguldītāja dzimumu, sociālo stāvokli, kā arī saistību ar vēsturiskām personām un 1577. gada notikumiem Cēsīs.

Depozīts tika atrasts 1971. gada 15. decembrī pils rietumu korpusa teritorijā (1. att.), apmēram četrus metrus no korpusa ārsienas, uz dienvidiem no vītņu kāpņu paliekām (Apala/Ducmane 2006, 51). Minētajā dienā ar traktorekskavatoru tika veikta pils rietumu korpusa ārējās sienas palieku attīrīšana no būvgružiem, lai uz tām varētu uzbūvēt mūra žogu, kas ierobežotu nekontrolētu iekļūšanu pilsdrupās. Rakšanas laikā Cēsu muzeja brīvības nodalās vadītājs Ansis Bākulis ekskavatora kausā starp izgrābtajiem būvgružiem pamanīja zaļas, korodējušās monētas. Darbi tika apturēti, un rakuma vietā muzeja darbinieki ieguva depozīta priekšmetus.

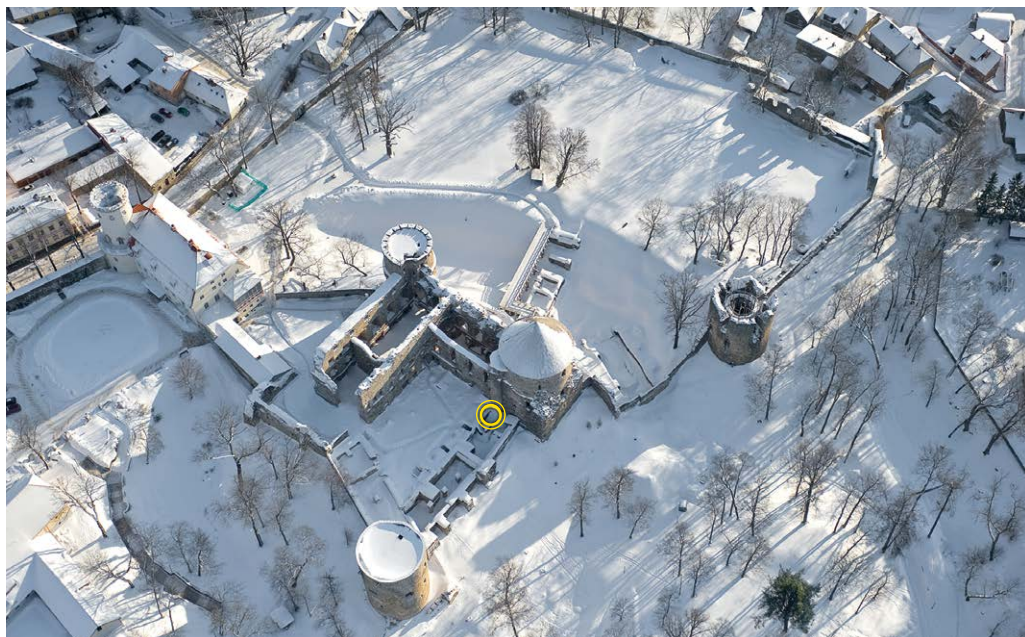
Tā kā depozīts netika atrasts *in situ* un bija ekskavatora kausa sajaukts, nav iespējams droši noteikt noguldīšanas veidu. Var pieņemt, ka priekšmeti bijuši ievietoti greznā somiņā, kas savukārt ielikta koka lādītē, no kuras bija saglabājušās dzelzs stīpas un vīts rokturis (Apala/Ducmane 2006, 51).

Lielāko daļu depozīta veido 965 monētas. Jaunākās no tām kalts 1577. gadā; tas norāda uz depozīta noguldīšanas laiku. Vērtslietu slēpšanai visatbilstošākā situācija 1577. gadā bija Cēsu pils un pilsētas aplenkuma laikā 2.–6. septembrī, kad Maskavijas cara Ivana IV armija pēc vairāku dienu ilgas apšaudes ieņēma Cēsu pili, kurā bija nocietinājušies pašpasludinātā Livonijas karaļa, Dānijas prinča Magnusa, piekritēji. Saskaņā ar krievu avota *Разрядная книга* (Rikojumu grāmata) ziņām, pilī ieslēgušies vācieši, paredzēdami savu bojāeju, savāca visas savas un karaļa mantas, traukus un dažādas drēbes, sakūra pils vidū uguni un mantas sadedzināja. Viņi paši ar sievām un bērniem ieslēgušies velvētā telpā, pagrabā, zem tā pavēluši mucas ar pulveri un rītausmā uzspriecinājušies (PK 1475–1605).

Visticamāk, depoziāts ir kāda aplenkta mantas, kas netika iznīcinātas, bet noslēptas. Ņemot vērā depoziāta atrašanos gruvešu virsējā slānī, var pieļaut iespēju, ka lādīte ar mantām bija nejauši palikusi uzspriecinātā rietumu korpusa gruvešos.

Vislielākais depoziāta monētu īpatsvars ir Rīgas brīvpilsētas šiliņiem, kas kalti 1563.–1577. gadā (547 monētas). Otrs lielākais īpatsvars ir 1560.–1570. gadā zviedru varā esošajā Rēvelē kaltajiem šiliņiem (235 monētas). Samērā daudz ir 1575.–1577. gadā kalto Kurzemes-Zemgales hercogistes šiliņu (87 monētas) un 1572. gadā kalto Pārdaugavas hercogistes šiliņu (55 monētas). Pārējo monētu īpatsvars ir nenozīmīgs: 22 Rīgas arhibīskapijas šiliņi un viens vērdivs (1556–1563); divi Rēveles šiliņi (kalti mestru Hermana fon Brigeneja un Gotharda Ketlera laikā); viens Rīgas šiliņš un viena pusmarka (kalta mestra Hermana fon Brigeneja laikā); viena bīskapa un mestra kopkaluma pusmarka; četri Sāmsalas-Vikas bīskapijas šiliņi; septiņas Zviedrijas monētas; divas Gotlandes monētas; trīs Krievijas monētas (Apala/Ducmane 2006, 51–52).

Visvairāk depoziātā ir maza nomināla monētu – šiliņu. Saskaņā ar Vācu ordeņa Livonijas mestra Gothards Ketlera 1560. gadā atjaunoto monētu attiecību sistēmu vienā markā ietilpa četri vērdivi jeb 36 šiliņi (Eglīte 2001, 21). Vadoties pēc tās, var aprēķināt, ka depoziāta monētu kopējā vērtība ir aptuveni 28 markas, kas, salīdzinot ar tālaika preču un pakalpojumu cenām, nebija sevišķi liela summa. Depoziāta monētu kopvērtība aptuveni atbilst Rīgas mūrniekmeistaru vecākā Sprinģa apbedīšanas izdevumiem 1578. gadā – 26 markas un seši šiliņi. Tostarp kapakmens izmaksāja divas markas, kapa rakšana – vienu marku un 12 šiliņu, apzvanīšana – četras markas, dzeramnauda zvaniķim – 24 šiliņus. 1578. gadā 100 ķieģeļu maksāja divas markas, pūrs rudzu – 2,8–3 markas (Eglīte 2001, 203–205).

1. att. Cēsu pils aerofotogrāfija ar norādītu "Voltera Štrika depoziāta" atrašanās vietu
M. Ignata foto, 2012

2. att. Sudraba ķēžu
josta ar aizdares
plāksnītē iegravētu
uzrakstu
"WOLTER STRICK"
(CVMM, CM 13544)
G. Indrēvica foto, 2017

Priekšstatu par Livonijas turīgāko ļaužu rocību sniedz ziņas par muižnieka un tirgotāja Heinriha Tizenhauzena izdevumiem savas meitas pūram 1588. gadā. Pūra gatavošanai viņš izdeva 1170 marku. Iegādāto mantu vidū bija pārļu lente par 120 markām, pārļu vainags par 100 markām, sudraba maksts par 384 markām, divi svārki un mētelis kopā par 454 markām. 1589. gadā Tizenhauzens meitai nopirka vēl citas mantas 1717 marku vērtībā, tostarp sudraba jostu par 108 markām (Eglīte 2001, 132). Domājams, līdzīga vērtība bija arī depoziāta priekšmetam, kura gravējums ir iekļauts depoziāta nosaukumā. Tā ir 82 centimetrus gara sleņģu jeb gredzenotā josta, gatavota no sudraba, ar cilpveida aizdari un ķēditē iekārtu piekariņu azūras monogrammas HG veidā (2. att.). Uz aizdares plāksnes iegravēts uzraksts "WOLTER STRICK" (Sudrabs 1991, 351). Arheoloģe Zigrīda Apala neilgi pēc depoziāta atrašanas noteica Cēsu depoziāta jostas analogiju – sudraba ķēžu jostu, kas kopā ar vairākām sudraba saktām un gredzeniem atrasta 1858. gadā Rīgas patrimoniālajā apgabalā, Jumpravmuižā. Šis depoziāts historiogrāfijā pazīstams ar nosaukumu "Indriķa Smakata depoziāts" (Ģinters 1938). Arī šī priekšmeta nosaukums radies no gravējuma uz jostas aizdares: "HINRICH SMACKAT 1651 28 lot". Bez personas – kāda zemnieku māju saimnieka – vārda gravējumā minēts arī izgatavošanas gads un priekšmeta svars lotēs.

Cita depoziāta sastāvdaļa, uz kuras tāpat minēts zemnieka vārds, svars un priekšmeta vērtība, ir liela, zeltīta sudraba sakta. Tās otrā pusē iegravēts "Hinrich Schmaker W 118 Lot kostet 16½ Rikstaler" (Straubergs 1938, 133). Uzraksts uz rotas, ko viennozīmīgi nēsājušas sievietes, liecina, ka Indriķis Smakats bijis nevis rotu nēsātājs, bet gan dāvinātājs. Pēc analogijām arheoloģiskajā un etnogrāfiskajā materiālā, saktas līgavām saderinoties dāvinājuši līgavaiņi, tādēļ var pieļaut, ka arī Volters Štriks bijis jostas dāvinātājs.

Ķēžu josta kā precībām gatavas jaunietes apģērba daļa minēta latviešu tautasdziesmā:

"Pelē mana ķēžu josta,
Pelē spangu vainadziņis:
Vaj bij mani mīla Māra
Tautiņām pavēlējsi?" (LD 10527-0)

Citā tautasdziesmā josta minēta kā izcils greznuma priekšmets:

“Nevienam tas nebija,
Kas manai cūciņai:
Ķēžu josta, šūtas korpes,
Tek caur sētu šķindēdama.” (LD 29135-2)

16.–17. gadsimtā vācu apdzīvotajās Eiropas zemēs sudraba ķēžu un segmentu josta bija izplatīta sieviešu rota un apģērba sastāvdaļa. Saskaņā ar 16. gadsimta Ziemeļvācijas pilsētu ģērbšanās noteikumiem sudraba vai zeltītas jostas drīkstēja nēsāt tikai augstāko kārtu sievietes, bet bronzas vai misiņa jostas – visu kārtu sievietes (Harder 2010, 8). Šādas jostas vēl 19. gadsimtā bija ligavas apģērba daļa kāzās Tirolē, Karintijā un citos Alpu apgabalos. Jostas reizēm tika izmantotas arī Vācijā dzīvojošo ebreju kāzās. Kā uzskata vēsturnieks Jorgs Harders, nav pamata apgalvojumam, ka visas metāla jostas bijušas “ligavas jostas”, kas dāvinātas kāzās, izņemot tās, uz kuru sprādzēm attēloti kāzu, mīlestības un uzticības simboli: sirdis, dūjas, vīrieša un sievietes galvas u. tml. Pētnieks uzsver: nav atrastas ziņas, ka metāla jostas būtu lietojuši arī vīrieši (Harder 2010, 12, 15). Ķēžu jostas kā dažādu

3. att. Ilustrācijas no Josta Ammana 1586. gadā izdotā krājuma *Frauenzimmer*. A – dižciltīga sakšu jaunava, B – precēta sieva no Silēzijas, C – kalpone no Augsburgas, D – precēta sieva no Špēras, E – precēta sieva no Livonijas, F – patriciete no Nirnbergas (Amman 1586)

4. att. No sudraba izgatavota somiņas aizdare (CVMM, CM 13542)
G. Indrēvica foto, 2017

kārtu sieviešu apģērba piederumi bieži attēlotas mākslinieka Josta Ammana (1539–1591) 1586. gadā Frankfurtē pie Mainas izdotajā krājumā *Die Frauenzimmer* (3. att.). Segmentu josta redzama dižciltīgas sakšu jaunavas attēlā, bet ķēžu jostas – namnieku jaunavu un sievu attēlos.

Mācītājs no Igaunijas Kristians Kelhs savā darbā *Lieflandische Historia* (Livonijas vēsture), kas izdots 1695. gadā, aprakstot latviešu un igauņu apģērbu, ir atzīmējis, ka visdārgākā apģērba daļa ir sudraba ķēdes un lūgšanu krelles, pie kurām piekārts krucifikss. Tās nēsātas jau pāvestu laikos, bet sievas kā rotu to ir paturējušas līdz šim laikam. Lūgšanu krellēm bija piekariņi krustiņu un monogrammu veidā (Ģinters 1938, 145). Domājams, reliģiska nozīme bijusi arī pie ķēžu jostas piestiprinātajam piekariņam ar monogrammu “BB” un kroni virs tā. Josta kopā ar sievietes skeletu atrasta Cēsu pils rietumu korpusa pagrabā 1974. gadā. Kronētas monogrammas 16. gadsimtā attiecinātas tikai uz monarhiem vai svētajiem, tādēļ var pieļaut, ka “BB” nozīmē vienu no Dievmātes epitētiem latīņu valodā *Beata beatissima* (Svētā vissvētākā). Ammana zīmētajai Livonijas sievai rokās redzamas lūgšanu krelles, kas arī apliecina katolisko rotu popularitāti Livonijā, lai gan ap 1580. gadu tā jau bija protestantiska zeme.

Funkcionāli savstarpēji saistīti ir divi mākslinieciski izsmalcinātākie depozieta priekšmeti. To izcelsmes noteikšanu apgrūtina tālaika dārgmetāla priekšmetiem neraksturīgais meistara zīmju trūkums. Viens no minētajiem priekšmetiem ir 8,4 x 20,5 centimetrus liela somiņas augšdaļa ar sudraba aizdari (4. att.). Uz tās plāknēm iekalta reljefa arabeska ar maskaronu, bet gar malu – spārnotas galviņas (Sudrabs 1991, 352).

Ammana gravīras liecina, ka 16. gadsimta pēdējā ceturksnī tieši pie jostas vai garākā saitē piekārtā somiņa bija ļoti izplatīta dažādu kārtu sieviešu apģērba detaļa vācu zemēs. Turīgākās sievietes nēsājušas somiņas ar metāla aizdari, tostarp arī minētā sieva no Livonijas. Jāpiebilst, ka somiņas nav redzamas augstāko kārtu sieviešu – karaliņu, firstieņu, dižciltīgo – attēlos, bet īpaši bieži tās sastopamas – pilsētnieku sieviešu attēlos.

Ziņas par to maku izmantošanu, kas piekarināti pie jostas, savā Ditmaršas hronikā 1598. gadā sniedzis mācītājs Johans Adolfs, saukts Neokoruss. Sudraba vai zelta ķēdītēs pie sievietes jostas piekāra maku (viduslejasvācu val. *Budele*), kas senāk bijis gatavots no samta un skārda, bet tagad (resp., 16. gs. beigās) – no samta, kas tā apšūts ar sudraba rotājumiem, ka samts ir tikai nedaudz saskatāms (Neocorus 1827, 159).

5. att. Grezni rotāts sudraba futrālis
(CVMM, CM 13543)

G. Indrēvica foto, 2017

Otrs greznumpriekšmets – 28 centimetrus garais sudraba futrālis ar ažūru akanta lapu pogu galā un arabesku ar putna figūru uz kāta (5. att.) līdz šim ticis interpretēts atšķirīgi. Cēsu Vēstures un mākslas muzeja pamata fondu grāmatā tas ierakstīts sekojoši “zizlis – karoga standarta uzgalis (?) ar izsmalcinātu rotājumu” (CVMM, CM/ZA 12, 6). Arheoloģe Zigrīda Apala un numismāte Kristīne Ducmane uzskata, ka futrālis, iespējams, izmantots dokumentu glabāšanai un pārnēsāšanai (Apala/Ducmane 2006, 52). Rundāles pils muzeja darbinieki, kas 1991. gadā veidojuši izstādi “Sudrabs Latvijas lietišķajā mākslā”, šo priekšmetu klasificējuši kā galda rīku futrāli (Sudrabs 1991, 352).

Saskaņā ar ikonogrāfiskajiem un rakstītajiem avotiem minētais priekšmets bijis futrālis, kas veidojis sievietes apģērba sastāvdaļu. Kā redzams Ammana gravīrās, metāla

6. att. Markusa Svina un viņa sievas dubultportrets.
1552. gads (www.dithmarschen-wiki.de/Markus_Swin)

7. att. Ornamenta parauga gravīra. 16. gadsimta vidus
([cdm.reed.edu/ara-pacis/altar/
right-side-south/vegetal-frieze-swans-1/](http://cdm.reed.edu/ara-pacis/altar/right-side-south/vegetal-frieze-swans-1/))

8. att. Zelta brokāta lentes fragmenti

(CVMM, CM 13548)

G. Indrēvica foto, 2017

futrāli ar ažūrveida apakšējo galu bija piestiprināti somiņai vai arī tika piekārti pie jostas garākā saitē blakus somiņai. Futrāļa augšējā daļa pie sievietes jostas redzama arī Ditmaršas zemes (Ziemeļvācijā) pārvaldes – reģentu padomes locekļa Markusa Svina un viņa sievas dubultportretā, kas gleznots 1552. gadā (6. att.).

Ziņas par futrāļos glabātajiem priekšmetiem nav atrastas. Visticamāk, tās bijušas vērtīgākās personiskās mantas – rotaslietas, dokumenti – vai arī galda piederumi – dakšiņas, karotes, naži, kas 16. gadsimtā uz viesībām bija jāņem līdzī pašiem viesiem. Neapšaubāmi, izsmalcinātie futrāļi pildījuši arī greznumlietas funkcijas.

Domājams, ka Tizenhauzena meitas pūram iegādāto priekšmetu vidū minētā “sudraba maksts” 384 marku vērtībā arī bijis tamlīdzīgs futrālis (Eglīte 2001, 132).

Uz priekšmetiem iekalto arabesku filigranitāte liecina, ka somiņas detaļas un futrāļa darinātāji izmantojuši profesionālu mākslinieku izstrādātus ornamenta paraugus. 16. gadsimtā, sevišķi kopš gadsimta vidus, Eiropas zemēs tika iespiestas dažādu priekšmetu un ornamentu paraugu lapas un krājumi, kuru autori bija savas jomas speciālisti – mākslinieki, zeltkaļi, skulptori, arhitekti. Starp ornamentu paraugu gravīrām ir 16. gadsimta vidū Venēcijas mākslinieka Agostīno De Musi zīmēts ornaments ar putniem, ziediem un akantu lapām (7. att.); tas ir ļoti līdzīgs “Voltera Štrika depozīta” rotājumam.

Nenoskaidrots paliek depozītā esošo 0,6 centimetru plato brokāta lentes fragmentu (2,4 m kopgarumā) lietojums (8. att.). Tie varēja būt tiklab somiņas, kā apģērba vai jostas rotājumi (pušķi pie jostas attēloti Ammana zīmējumos) vai arī glabāti somiņā un paredzēti izmantošanai rokdarbos.

9. att. Zeltīti sudraba priekšmeti, kas, visticamāk, kalpojuši par apģērba rotājumiem (CVMM, CM 13545:1–11)

G. Indrēvica foto, 2017

“Voltera Štrika depozītā” ietilpst 11 vienādi zeltīti sudraba priekšmeti ar neskaidru izmantojumu (9. att.). Tās ir 6,8 centimetrus garas un 4,5 centimetrus platas taisnstūra formas plāksnes ar diviem caurumiem galos. Uz tām reljefu rozešu un sika buklējuma vidū izveidotas puslodes ar ažu, stieplu caurvītu kroni; tās ietver četri stabveida stienīši. Rundāles pils muzeja izstādes katalogā tie nodēvēti par apģērba rotājumiem (Sudrabs 1991, 352).

Priekšmetu izteiktais profilējums un stieņi padara tos nepiemērotus jostu vai grāmatu vāku rotāšanai. Tomēr attēlos redzami sieviešu apģērba elementi, kuru profilējums izceļ dekoratīvo efektu, un tie novietoti tādās apģērba daļās, kur tie nav traucējoši. Izteikti profilēti mēteļa rotājumi plecu rajonā, kas turklāt papildināti ar dzelzknūveida detaļām, redzami Ammana zīmētajā Nirnbergas patricietes attēlā. Pievienotajā četrindē teikts, ka sievietei mugurā ir “garš un dārgs talārs”.

Dažāda izmēra sieviešu apģērba metāla rotājumi 16. gadsimtā nebija retums. Tie varēja būt arī visai lieli. Tā Neokoruss rakstīja, ka Ditmaršas sievu galvassegas labajā pusē ir sānu pogas (*Wanden – Knopfe*) no vara vai zeltīta sudraba. Apakšā tās ir nelielas, bet augšā – baloža olas lielumā (Neocorus 1827, 154). Šāda galvassega ar metāla rotājumiem redzama jau minētajā Svinu laulātā pāra portretā.

Uz ķēžu jostas iegravētās personas vārds ir saistāms ar dižciltīgo Štriku dzimtu. Tās pirmsākumi meklējami Vestfālenes zemē, Minsteres bīskapijā, kur 13. gadsimta beigās–14. gadsimtā Štriki bija bīskapa vasaļi. Štriku dzimtas atzars, kura ģerbonī attēlota liliņa, 1475.–1632. gadā pastāvējis Vidzemē, Igaunijā un Sāmsalā. 1475. un 1481. gada avotos ir minēts Rīgas nama komturs Ārends Štriks, 1494. gada avotos – Rīgas rātskungs Vilhelms

Štriks, 1495. un 1499. gada avotos – Narvas fogts Kords Štriks. 1531. gadā Heinrihs Štriks un viņa sieva Helēne Svartkoka ieguva Monikorbas muižas kustamo mantu Rakveres pilsnovadā. Pašu muižu tani pašā gadā nopirka Dītrihs Štriks. Monikorbas muižas Štriku līnija beidzās ar landrātu Dītrihu Štriku, kurš avotos minēts 1583.–1602. gadā. Sāmsalā 1547. gadā Sāmsalas-Leāles bīskaps Mihaelam Štrikam izlēvoja Feuerortas muižu Sāmsalā. 1608. gadā šīs muižas ķīlas turētāja bija Ģerdrūte (*Gerdrute*) fon Štrika, atraitne fon Lode. Tieši šīs līnijas piederīgie atradās ciešos kontaktos ar Dānijas princi Magnusu. 1561. gadā minēts hercoga Magnusa amtmanis Vikas novadā Jirgens Štriks. Viens no Štrikiem, kura vārds nav minēts, pat bijis Magnusa padomnieks. 1577. gada augustā hercogs viņu sūtīja uz Rīgu, lai pārrunātu pilsētas padošanos Magnusam, tomēr sarunas noritēja bez panākumiem (Stryk 1901, 6–20). Šīs līnijas piederīgo vidū nav zināmi vīrieši ar vārdu Volters, tomēr iespējams, ka eventuāli avotu padziļinātai izpētei būtu pozitīvi rezultāti.

Ar Cēsu pili cieši saistīts bija cita Štriku atzara piederīgais – Livonijas ordeņa bruņinieks Heinrihs Fogts no Elspes, saukts Štriks, kurš 1549. gadā bija Siguldas nama komturs, 1553. gadā – Cēsu maršals, 1558. gadā – Cēsu vēstuļu maršals un Narvas komandants. Pēc ordeņa likvidēšanas viņš 1562. gadā no Polijas karaļa saņēma Morzēlas stārstiju (Igaunijā) un kļuva par Trikātas komandantu. Viņš bija precējies ar Elizabeti Tepelu un miris starp 1578. un 1584. gadu (Fenske/Militzer 1993, 205). Heinriha tēvs Heidenrihs Fogts no Elspes bija Livonijas ordeņa mestra Voltera fon Pletenberga radnieks. Viņš bija precējies ar Aleki Štriku un pieņēma sievas uzvārdu (Stryk 1901, 34). Starp Heinriha radiem un pēcnācējiem nav zināms neviens ar vārdu Volters.

1560. gadā Heinriham tika piešķirtas 35 zemnieku ģimenes pie Helmes (Igaunijā), kur vēlāk izveidojās Morzēlas muiža, kā arī atstāts kambaris un stallis (*stabulum*) Cēsu pilī (Arbusow 1910, 54). Arī Heinrihs bija hercoga Magnusa piekritējs, taču krievu uzbrukuma laikā, visticamāk, Cēsis neatradās. 1576. gada 28. novembrī Helmes pilī hercogs Magnuss, kurš titulējies par Livonijas karali, piešķīra Heinriham Štrikam veco stallabrāļu remteri, pagrabu un stalli Helmes pilī, kā arī krogus vietu Helmes miestā. 1576.–1577. gadā Helmes pilī bieži uzturējās arī pats Magnuss (Stryk 1901, 54). Tomēr nav izdevies noskaidrot Heinriha Fogta no Elspes, saukta Štrika, saistību ar “Voltera Štrika depozītu”.

Vadoties pēc priekšmetu analīzes rezultātiem, iespējams izvirzīt hipotēzi, ka visi depozīta priekšmeti, neskaitot monētas, ir vienas sievietes apģērba sastāvdaļu un rotaslietu komplekts. Šī sieviete piederējusi pie muižnieku vai namnieku kārtas, bija precējusies ar kādu no Štriku dzimtas Sāmsalas atzara piederīgajiem, ar kura vārdu “*Wolter Strick*” iezīmēta iespējamā kāzu dāvana – ķēžu josta. Iespējams, Volters Štriks bija hercogam Magnusam tuva persona un kopā ar sievu ietilpa viņa svītā. Depozīta monētu lielākās grupas pēc to kalšanas un izplatīšanas vietas sakrīt ar hercoga Magnusa uzturēšanās vietām – Igauniju un Kurzemi, resp., Piltenes apgabalu. Rīgas pilsētas monētu vislielākais īpatsvars varētu norādīt uz samērā ilgu depozīta īpašnieka uzturēšanos Rīgā vai tās apvidū – iespējams, sūtniecībā Magnusa uzdevumā 1577. gada augustā. Cēsu aplenkuma laikā Volters Štriks varēja nonākt krievu gūstā kopā ar hercogu Magnusu vai iet bojā, bet viņa sieva pēc savu vērtīgāko mantu noslēpšanas gājusi bojā sprādzienā pils rietumu korpusā vai arī nonākusi krievu gūstā.

1. tabula. "Voltera Štrika depozīta" sastāvā esošās monētas

Inv. nr.	Apraksts	Vieta	Kaļšanas laiks	Skaitis
13538	gots	Visbija	ap 1450	1
13530	šiliņš, Tartu bīskaps Johans VI Bejs (1528–1543)	Tartu bīskapija	bez gada	
13534	firks, karalis Gustavs I Vasa	Zviedrija	1529	1
13539	hvids	Visbija	1530	1
13512	šiliņš, ordeņmestrs Hermanis fon Brigenejs	Livonijas ordeņvalsts	1539	1
13519	šiliņš, ordeņmestrs Hermanis fon Brigenejs	Livonijas ordeņvalsts	1540	1
13540	kapeika, Ivans IV (1547–1584)	Krievija	bez gada	1
13541	kapeika, Ivans IV (1547–1584)	Krievija	bez gada	1
13513	pusmārka, arhibīskaps Vilhelms, Brandenburgas markgrāfs un ordeņmestrs Heinrihs fon Gālens	Rīgas arhibīskapija	1555	1
13509	šiliņš, arhibīskaps Vilhelms, Brandenburgas markgrāfs	Rīgas arhibīskapija	1556	1
13514	pusmārka, ordeņmestrs Heinrihs fon Gālens	Livonijas ordeņvalsts	1557	1
13529	šiliņš, ordeņmestrs Gothards Ketlers (1559–1561)	Livonijas ordeņvalsts	bez gada	1
13531	šiliņš, bīskaps Magnuss (1560–1578)	Sāmsalas-Vīkas bīskapija	bez gada	2
13521	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1561	1
13532	šiliņš, bīskaps Magnuss	Sāmsalas-Vīkas bīskapija	1562	1
13511	vērđiņš, arhibīskaps Vilhelms, Brandenburgas markgrāfs	Rīgas arhibīskapija	1563	1
13510	šiliņš, arhibīskaps Vilhelms, Brandenburgas markgrāfs	Rīgas arhibīskapija	1563	21
13500	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1563	1
13522	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1564	3
13523	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1565	5
13524	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1566	2
13525	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1567	1
13533	šiliņš, bīskaps Magnuss	Sāmsalas-Vīkas bīskapija	1567	1
13526	šiliņš, karalis Ēriks XIV	Tallina Zviedrijas varā	1568	9
13501	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1569	17

13527	šiliņš, karalis Johans III (1569–1592)	Tallina Zviedrijas varā	bez gada	213
13502	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1570	64
13528	šiliņš, karalis Johans III	Tallina Zviedrijas varā	1570	1
13535	pusēre, karalis Johans III	Zviedrija	1570	2
13503	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1571	88
13536	pusēre, karalis Johans III	Zviedrija	1571	2
13515	šiliņš, hercogistes vietvaldis Jans Hodkevičs	Pārdaugavas hercogiste	1572	55
13504	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1572	27
13537	pusēre, karalis Johans III	Zviedrija	1574	2
13505	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1574	17
13506	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1575	188
13516	šiliņš, hercogs Gothards Ketlers	Kurzemes un Zemgales hercogiste	1575	36
13517	šiliņš, hercogs Gothards Ketlers	Kurzemes un Zemgales hercogiste	1576	44
13507	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1576	49
13508	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	1577	24
13518	šiliņš, hercogs Gothards Ketlers	Kurzemes un Zemgales hercogiste	1577	7
13499	šiliņš	Rīgas brīvpilsēta	gads nodilis	72

10. att. Livonijā, Zviedrijā un Krievijā kaltās sudraba monētas no "Voltera Štrika depozīta" (CVMM, CM 13499-13541)

J. Viksnas foto, 2014

ATTĒLU PIELIKUMS

*I att. Somiņas aizdare
(CVMM, CM 13542)
J. Viksnas foto, 2015*

*II att. Zelta brokāta lentes fragmenti (CVMM, CM 13548)
A – pirms konservācijas, B – pēc konservācijas
A. Riekstiņa (A) un J. Viksnas (B) foto, 2015*

III att. Sudraba futrālis
(CVMM, CM 13543)
J. Viksnas foto, 2015

IV att. Sudraba ķēžu josta
(CVMM, CM 13544)
J. Viksnas foto, 2015

Agris Dzenis

WOLTER STRICK'S HOARD AT CĒSIS CASTLE: ORIGIN AND PROBLEMS WITH IDENTIFICATION OF THE ARTEFACTS

Summary

Wolter Strick's hoard, so called after the engraving on one of the items contained in it, is the largest hoard of silverware ever found in the Baltics. It was unearthed within the western range of Cēsis Castle during the removal of rubble on 15 December 1971.

The hoard consists of 965 coins, and several silver items, whose function has yet to be scientifically identified. Most of the coins are of small denomination – shillings. On the basis of German engravings, paintings and written sources from the 2nd half of the 16th century, the silver items from the hoard could be identified as parts of a girdle, a case, purse fastener and clothing accessories. These items make up a set of women's clothing items and accessories.

Interpolating the items' functions, their historical situation and what we know about the noble Strick family, can hypothesise that the woman who hid the hoard had been married to a member of the Saaremaa (Ösel) branch of the Strick family, Wolter by name, who had given his bride a girdle with his name on it. Wolter Strick may have been a close associate of Duke Magnus, a Danish Prince, and together with his wife, may have been part of the latter's retinue and accompanied him on his travels through Livonia. The places where the majority of these coins were minted coincide with the places Duke Magnus stayed at: Estonia and Courland. The prevalence of coins minted in Riga presumably indicates a relatively long stay in Riga or its environs by the hoard's owner – possibly serving as Magnus's envoy in August 1577. During the siege of Cēsis between 2 and 6 September 1577, Wolter Strick could have been captured by the Russians together with Duke Magnus, or perished. His wife, after hiding away her most valuable possessions, probably perished during the gunpowder explosion in the castle's western range, or was also taken prisoner.

IV att. Apģērba rotājumi (?)

(CVMM, CM 13545: 1–11)

J. Viksnas foto, 2015

AVOTI UN LITERATŪRA

- Apala/Ducmane 2006 – *Apala Z., Ducmane K.* Cēsu pils dārgumi. – Cēsis, 2006.
- Arbusow 1910 – *Arbusow L.* Nachtrag zu den im Deutschen Orden in Livland vertretenen Geschlechtern // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik. 1907. und 1908. – Mitau, 1910, S. 33–64.
- Eglite 2001 – *Eglite B.* Rīga maksā. – Rīga, 2001.
- Fenske/Militzer 1993 – *Fenske L., Militzer K.* Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens. – Köln, 1993.
- Ģintars 1938 – *Ģintars V.* Indriķa Smakata ģimenes rotas // Senatne un Māksla. – Rīga, 1938, Nr. 1, 139.–151. lpp.
- Harder 2010 – *Harder J.* Segmentgürtel mit mehrteiliger Anhängerkombination – Ein Frauenschmuckgürtel der Renaissance // Historische Archäologie. – Kiel, 2010, Bd. III. Pieejams: www.histarch.uni-kiel.de/2010_Harder_low.pdf
- LD – Krišjāņa Barona Dainu skapja interneta versija. Pieejams: www.dainuskapis.lv
- Neocorus 1827 – Johann Adolfs, genannt Neocorus, Chronik des Landes Dithmarschen. – Kiel, 1827, Bd. I.
- Straubergs 1938 – *Straubergs J.* Jumpravmuižas depozīts un tā īpašnieks // Senatne un Māksla. – Rīga, 1938, Nr. 1, 133.–138. lpp.
- Stryk 1901 – *Stryk W.* Familien-Chronik der Freiherren Vogt von Elspe, derer von Stryk und der Stryk von Elspe. – Leipzig, 1901.
- Sudrabs 1991 – Sudrabs Latvijas lietišķajā mākslā 5.–20. gs. – Rīga, 1991.
- PK 1475–1605 – Разрядная книга 1475–1605 гг. Pieejams: http://krotov.info/acts/16/possevino/razryady_1475b_21.htm

UDK 904(474.365)
Ce898

CĒSU PILS RAKSTI I

Sastādītājs *Gundars Kalniņš*
Korektore *Ieva Zarakovska*
Tulkotāja *Eva Eihmane*
Tulkojumu korektors *Juris Beņķis*
Rakstu ievadattēli *Gatis Indrēvics*
Māksliniece un maketētāja *Anda Nordena*

Sastādītājs pateicas par palīdzību izdevuma sagatavošanā:
Evai Eihmanei, Ievai Kalniņai, Alenam Opoļskim, Zigrīdai Apalai,
Annai Veidemanei, Laimdotai Kalniņai, Aijai Cerīnai, Līgai Eglītei,
Ievai Pļaviņai, Jānim Liepkalnam un Lienei Dāboliņai.

Izdevums sagatavots ar Valsts kultūrkapitāla fonda
un Cēsu novada pašvaldības finansiālu atbalstu

ISBN 978-9934-8685-0-4

© Rakstu autori, 2017
© Cēsu pils saglabāšanas fonds, 2017

Izdevējs *Cēsu pils saglabāšanas fonds*
Iespiests un iesiets *SIA "Dardedzes hologrāfija"*